ԱՐՄԵՆԻԱ

ԼՐԱԳԻՐ ԱԶԳԱՑԻՆ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԵՒ ԱՅԼՆ

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

Այն տեղի համար ուր այս լրագրի մուտքն արգիլուած չէ, ամբողջ 20րդ հրլեանի (904օգոստ.—905յունիս) բաժնորդագինն է 20 Ֆր. կանխիկ կարելի է նաև բաժնորդագրուիլ քանի ամսի համար որ ուզուի, այն ատեն ամսականը 2 Ֆր. հաշուելով և 1905 յունիս ամսէն անդին չանցնելու պայմանով։

Նամակ և ծրարպէտք է ղրկել հեռևեալ հասցէով. M. PORTOUKALIAN, Rédacteur du journal *Arménia*. MARSEILLE (France)։

Ի ՏԱՐԻ
Թիւ 17

1904 ՆՈԵՄԲԵՐ 23 Դ.
(Հ. Տ. Նոյեմբեր 10)

ԳԱՅՄԱՆՆԵՐ

Խմբագրութիւնը, եթէ հարկ համարի, համառօտելով և կամ ամբողջ միայն կը հրատարակէ իրեն ղրկուած գրութիւնները։ Կարեւոր չէ վերադարձնուիլ չհրատարակուած ձեռագիրները։

Յանուցումներ կընդունուին հայերէն և ֆրանսերէն լեզուով։

Յանուցման 1 միջակ գիրը 1 սանտիմկարժէ։ 1 գլխագիրը 2 սանտիմ։

Les annonces, en français et en arménien, sont reçues aux bureaux de la Rédaction : Rue Beaumont, 9.

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ

Թելադրութիւն մը. — Խաղաղութեան Համաժողովը եւ Հայերը. — Արմէնիայի 20ամեակի հանդէս Ամերիկայի Միացեալ Նահանգներին մէջ. — Հայեր ի Թիւրքիա. — Հայեր ի Ռուսիա. — Հայեր Եգիպտոս. — Օհնդ Լուիզի արուեստանոցը. — Թիւրքիահաւ լուրեր. — Ռուսիա. — Մակեդոնիա. — Տեղական. — Արտասահմանի լուրեր. — Յանուցումներ։

ԹԵԼԱԴՐՈՒԹԻՒՆ ՄԸ

Ցունիսի 14րդ թուոյն մէջ կարդացինք թէ Մարսէյլի Հոգաբարձութեան կողմէ Նորընտիր Հովիւ Արժ. Տ. Ըովհան Բահ. Մանդակունիի պաշտօն յանձնուած լինելով Տարօնի արկածելոց ի նպաստ հանգանակութիւն կատարել Մարսէյլի փոքրաթիւ գաղութին մէջ։ Արժ. Տէր Հայրը 500 ֆրանք հաւաքեր և արդիւնքն ալ Պատրիարքարան ղրկուեր է։ Տեսնելով ձեռք բերուած այնչան արդիւնքը բաղդատմամբ Եգիպտոսի և Ամերիկայի մէջ եղած հանգանակութեանց, Թելադրութիւն ունեցայ դիտել տալու թէ որչափ ալ փոքրաթիւ գաղութ մը եղած ըլլար Մարսէյլի Հայութիւնը, այնու ամենայնիւ չէր կրնար ընդհանրապէս եւ պատկան Հայ գաղութներուն այնչան հանգանակութիւնը հանրային օժանդակութեան կարօտ նուիրատուութեանց մէջ։ Եւրոպական թերթերէ կը տեղեկանանք թէ Ճարոնցիք խըղայողական ծայրայեղ միջոցներ ձեռք առնեն տակալու համար ներկայ պատերազմին յարուցած ծախուց իրենց առատաձեռն նուէրներովը. նոյնպէս Ռուսիոյ ազգասիրական արդիւնք՝ անցեալ մէջ տեսանք աւստրիական հպատակութեան տակ գտնուող իտալացիները որք ինքնաբերաբար հրաժարեցան ծախելու սովորութիւնէն՝ մէկ կողմէն Աւստրիոյ պետական գանձը չը պարարտացնելու դիտումով ի նորս ծախատուին վրայ դրուած տուրքին, միւս կողմէ եղած խնայութիւնը յատկացնելով ազատագրութեան նուիրական գործին. մենք ալ (մէկդի թողլով խնայողական ծայրայեղ միջոցները) գործնականապէս չը հասանք մինչև իսկ լոկ մեր ազգրդէն և զբօսանքներէն ղրկելով մեզ՝ խնայողական սովորական միջոցներ ձեռք առնելու չարժումի մը, արդիւնաւորելու համար հանրօգուտ ձեռնարկները։ Հայաստանի ջարդերէն քիչ ետքը՝ կ. պոլսոյ ազգալինք փութալով աստիճան մը մեղմացնել տեղացող չարիքներուն ճնշաբը՝ միաղոյն որոշեցին ամեն տարի ըստ սովորութեան կաղանդի առթիւ ջարդարուած սեղանը զանց ընել Տարեգլխոյն, և անկէ խնայուած դրամով օգնութիւն հասցնել իրենց տառապեալ եղբարց. այս գովելի որոշում իգործ դրուեցաւ առաջին տարին եւ նոյն իսկ մրգեղէնի առևտուրով ղբաղող Թուրք մրգավաճառք զգացին հակահարուածը, ղրկուելով կաղան. դի առթիւ մսխուած մրգեղէնի բանուկ և չահաւոր առևտուրէն։ Իցի՛ թէ գոյժերու առաջին տպաւորութեան տակ տրուած այսպիսի որոշում մը տևական ըլլար և թելադրութիւն մը՝ զեղչելու նաև զանազան չը ռայլ ծախքեր և պերճանքներ ի գործադրութիւն գործնական եղբայրակցութեան։

Ինչ որ հաճելի չէ հաստատել՝ այն երևոյթն է յորում Եւրոպաբնակ Հայ գաղութները նուազ փութկոտութիւն կը ցուցնեն քան բանաւոր կառավարութեանց ներքև ճնշուող Հայերն ի լուր Հայրենեաց տառապող զաւակներուն ի նպաստ եղած կոչերուն։

Մեր մէջ թիւր ըմբռնում մը արմատացած է թէ միայն առաջնակարգ հարուստներն են որ պարտական են լիաբուռն մասնակցիլ ազգային ամէն կարգի հանգանակութեանց եւ այս պատճառաւ կը զայրանան թէ ինչո՞ւ համար մեծատունք սպասուածին չափ չեն օգներ հանրային բազմադիմի պէտքերուն (1). սակայն չեն խորհիր միանգամայն թէ հանրային նուիրատուութիւնք կը բղխին աւելի զարգացած խիղճէն և զգացումներէն քան մէթերուած ոսկիներու առատութենէն. այս տեսակէտով Եւրոպաբնակ Հայ երիտասարդութիւնն ալ մեղադրելի կըլլայ իւր կարգին քանի որ չը տեսնուիր իրենց քով հաւասար եռանդ մը Տարօնի արկածելոց դժբաղդակ կացութիւնը գէթ մասամբ ըսփոփելու, հանգոյն արտասահմանի տարբեր միջավայրերու մէջ գտնուող էանաֆ դասակարգին, զի դատապարտելի ագահ մ'է նաև այն համեստ կարողութեան տէր մարդը որ իւր քսակին մէջ գտնուած քանի մը դահեկանէն մաս մը զոհելու կը դժկամակի կեանք մը փրկելու համար։

Վերհանելութիւնը կը կայանայ ոչ թէ շատ տալուն մէջ, այլ առիթը ներկայացած ատեն անհրաժեշտը չը զլանալուն մէջ։ Ուստի, խոնարհաբար կը խնդրեմ Եւրոպիոյ թէ եկեղեցական և թէ աշխարհական ձեռնհաս անձնաւորութիւններէն որ աւելի մըղում տան Տարօնի արկածելոց նպաստ մատուցանելու գործին, չը մասնակցողները հրաւիրելով զոհողութիւն մը ընելու ի նպաստ տառապեալ եղբարց. իսկ առաջուց մասնակցողներն ալ հըրաւիրելով երկրորդ նուիրատուութեամբ մը առատաձեռնելու սկսուած հանգանակութիւնը, հետեւելով Եգիպտաբնակ վաեժ. Աբրահամ բաշա Բարթողի օրինակին որ առաջին անգամ 50 ոսկի նուիրելով հանդերձ քանի մը օր յետոյ 100 ոսկի ևս կը նուիրէ սոյն նպատակաւ. նոյնպէս իւր վաեժ. Տիկինը որ 20 ոսկի նուիրած էր, 50 ոսկի ևս կը նուիրէ երկրորդ անգամ։ Բայց աստի, իւրեանց հարազատը վըսեժ. Բակո՛ր պէյ Բարթող ևս առանձինն կը մասնակցի նուիրատուութեամբ։

Բարիք գործելու և պարտականութիւն մը կատարելու համար բնաւ ժամանակը ուշ չէ. «Լաւ է անագան քան երբէք»։

ԳՈՂ ՎԱՍԻԼ

(1) Միայն հարուստները պէտք չէ որ մասնակցին ազգօգուտ հանգանակութիւններին. բայց այս ալ ճշմարիտ է որ հաւեստ կարողութեան մը տէր եղողները մեր մէջ համեմատապէս չատ աւելի կուտան քան թէ հարուստները։

ԽՄԲ.

ԽԱՂԱՂՈՒԹԵԱՆ ՀԱՄԱԺՈՂՈՎԸ ԵՒ ՀԱՅԵՐԸ

Գ.

Պոսթոն, 25 Հոկտ. 1904

Շաբաթ առաւ երբ խաղաղութեան համաժողովն իր վերջին նիստը կը գումարէր ու փոխադարձ չնորհակալութեան ու հրաժեշտի քաղաքավարութեան խօսքերը կը փոխանակէին պատգամաւորները Պոսթոնցիներուն հետ, վերջին ակնարկ մըն ալ կըլլար Հայոց մասին։ Ուշադրութեան արժանի էին Պարոնուհի Ֆօն Սուէթնըրի հետեւեալ խօսքերը. «Ես այս համաժողովէն գոհ պիտի մեկնիմ, որովհետև ան իր պարտքը կատարեց։ Մենք թոյլ տուինք որ ճնշեալ ազգերու, ինչպէս Հայոց, բողոքը լսուի, ու որոշեցինք խարանել անոնց հարստահարիչները, ինչպէս եւ մեղադրել նաև այն պետութիւնները որոնք իրերու այս վիճակին վերջ մը չեն դներ։»

Հոս, ահա՛ այս Աւստրիացի տիկնոջ խօսքերն են որ մեզ կը բերեն իրականութեան խորանին առաջ։ Հոն լըսեցին մեր բողոքը ու «որոշում»ով մը պիտի խարանեն չահամոյ դիւանագիտութեան անտարբերութիւնը։ Ի՞նչ օգուտ։ Արդեօ՞ք վազը այդ խարանուած դիւանագիտութեան ներկայացուցիչները պիտի վազեն Հայաստան ու սուլտանին ըսեն թէ ա՛լ վերջ տուր այդ քու մարդախոշոր քաղաքականութեան։ Ո՛չ, անմիջական արդիւնք մը չէ կարելի սպասել։ Թերևս Մեծ Մարդասպանը անմեղ Հայերէն իր վրէժը պիտի լուծէ, որ Պոսդոնի մէջ զինք «անզգամ» ու «խայտառակ սրիկայ» անուանեցին։ Այդպիսի որոշումագրեր չատ խրկուած են Պետութիւններին, այդպիսի ժողովները չատ անգամ տեղի ունեցած են, այդպէս ցասումի ժայթքումներ չատ անգամ լսած ենք, պաշտօնական չատ յարաբերութիւններ եղած են, բայց ոչ ոք սպեղանին դրաւ մեր իսկական վէրքին վրայ ու Հայաստան դեռ կը մնայ ստրուկ, լքուած ու կոտորուած։

Մխիթարական կէտ մը միայն կայ որ կարժէ յիշել։ Որքան ալ որ այս հայկական խնդրի մասին եղած իրարանցումները պատճառական ըլլան, գէթ անոնք, աւելի մղում մը կուտան իրականութիւնը օտար չրջանակներու մէջ մօտէն ծանօթացնելու եւ պատրաստելու հասարակական կարծիքը, որը գէթ Ամերիկայի նման հանրապետական երկրի մը մէջ մեծ կշիռ ունի։ Մենք Հայերս չատ չնչին ճիգեր միայն ըրած ենք հայկական հարցը օտարներուն ծանօթացնելու համար։ Մեր անգլիերէն ու ֆրանսերէն լեզուներով ըրած հրատարակութիւնները, որոնք ստեղծուած են այդ նպատակին ծառայելու, գլխաւորապէս Հայերն են որ կը կարդան։

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԽՈՐՀՐԴԱՅԻՆ–ԵՐԵՎԱՆԱԿԱՆ ՇԱՐՔԻ
ԺՈՂՈՎՐԴԱՅԻՆ ՎԱՐԿԱՅԱՆ
"ՆԱՅԻՐԻ"
ՇԱՐՔԻ ՀԱՄԱՐ

Մուշ Հասարակ, 2 նոյ. 904

Ընթացեալ ի տարեդարձ հաստատութեան մերոյ ժողովրդական տպարանիս, հոկտ. 30ի ներկայիս օր միայն ոչ ինչ օրագրեալ ունիմք ի գրքի մերում, զի մեր ձեռնարկ այս միայն էր ի սկզբան, զի ի տպարանիս մերում տպագրեսցին ամենայն գործք ազգային, որ ինչ ի մեզ ծանուցանիցին, եւ ոչ ինչ ի տպարանէ այլ տեղւոջ տարեալ ի տպագրութիւն, մինչեւ ի վերջին ամսոյ տարւոյս։ Ի սկզբան ամսոյ հոկտեմբերի ունէաք ի տպարանիս մերում ինչ ինչ գործ ազգային, որ

ուէ), ուստի դատական նախարարութիւնը թէզքերէ մը ղրկելով մեր Գատրիարքարան, իմացուցեր է թէ խառն ժողովի այժմեան անդամներուն պաշտօնավարութեան պայմանաժամը կերկարաձգէ։

Մենք ուրիշներէ պէս Օրմանեան Ս. Պատրիարքէն չենք պահանջեր և չենք ալ սպասեր որ Պէրլինի դաշնագրի 61րդ յօդուածը գործադրել տայ սուլթանին. բայց իր պարագան է և իրաւունքն է պահանջել կէս դարէ ի վեր հայ ազգին տրուած և կայսերական թուղթայով վաւերացուած Ցահմանադրութեան գործադրութիւնը որի համեմատ ինք պատրիարք ընտրուած և անոր անձին գործադրութեան աշխատելու համար ուխտած է Մայր-Եկեղեցիի Գեղանին առջեւ, պատրիարքական պաշտօնն ստանձնելէ առաջ։

— Պատրիարքական փոխանորդ Գեր. Գաբրիէլ Եպ. Ճէվահիրճեան, պատրիարքարանի Ա. գործակատար Աբիս Էֆ. Ֆէսճեանի հետ մէկտեղ, հոկտ. 27/9 նոյ. անգլիական դեսպանատունը գնացեր է Ս. Պատրիարքի չնորհաւորութիւնները յայտնելու Անգլիա Էտուարտ Թագաւորի ծննդեան տարեդարձին առթով։ նոյնպէս եւ հոկտ. 28/10 նոյ. գնացեր է իտալական դեսպանատունը, վիքտոր Էմմանուէլ Թագաւորի ծննդեան 35րդ տարեդարձը չնորհաւորելու համար։

— Ցմիռնի մէջ սկսած են չիրիմ մը կառուցանել համբաւաւոր երգահան երաժիշտ Տիար Տիգրան Ջուհաճեանի գերեզմանին վրայ. Շինութեան ծախքը հալթալթուեր է անոր «Օլիմբիա» երաժշտական գործի վաճառուէն գոյացած հասոյթով։

— Հայ-Հռոմէականներու Կ.-պատրիարք Ամեն. Սապաղեան Սրբազան՝ Օրմանեան Ս. Պատրիարքին այցելութեան եկած լինելով, Օրմանեան Սրբազան փոխադարձ այցելութեան գնաց Սապաղեան Ս. Պատրիարքին։ Երկու պատրիարքարաններին մէջ ալ չատ սիրալիր ընդունելութիւններ եղան իրարու։ Սապաղեան Կ.-Պատրիարք այցելեց նաև Կիլիկիոյ Կաթողիկոս Ամեն. Սահակ Սրբազանին որ փոխադարձեց այդ այցելութիւն։

— Կ. պոլսի Թերթերն Իտալիոյ Նաբուլի քաղաքի Թերթերին արձագանք տալով կիմացունեն թէ Գէորգ Նազարեան անուն Կ. պոլսեցի Հայ մը իր հայրենակիցներէ մէկէն 500 ֆրանքը չորթելով փախեր է։ Գողը Ճենովա մեկնող չոգենաւ մը նստեր է ուր հասած պէս ձերբակալուած կը լինի հաւանօրէն։

ՀԱՑԵՐ Ի ՌՈՒՄԻԱ

«Հայրենիք»ին հաղորդուած է կովկասէն, սեպտ. 20/3 հոկտ. ամսաթըւով, հետեւեալ ծանրակշիռ լուրը.

«Նախարարութիւնից պաշտօնական գրութիւն է ստացուում, որ հաստատուած են Էջմիածնի Սինոդի նոր անդամները Շերակունի եպիսկ. եւ Բագրատ Մատթէոսեան, Ծուսիկ Յովհաննէսեան և Բագրատ Ադաւելեան վարդապետները։ Անհրաժեշտ է երդուընցնել, որպէս զի նրանք ստանձնեն իրանց պաշտօնը։ Դարեր չարունակ այդ երդումը կատարուել է հայերէն լեզուով և ուրիշ կերպ երևակայելն էլ դժուար է։ Բայց չէ՞ որ բռնակալի համար չկայ օտարի սրբութիւն, չկայ օրէնք ու արդարութիւն։ Եւ ահա սինոդի նոր պրօկուրօր Ֆրէնգէլը պահանջում է, որ այդ երդումը ռուսերէն կատարուի։ Պարզ է, ի հարկէ, որ սինոդականները չեն համաձայնում և խնդիրը մեծանում է։ Այժմ Սինոդի հին անդամները նիստ չեն գնում, նորերը երդուած չեն, իսկ պրօկուրօրը հեռագրով հրահանգ է խնդրել Պետերբուրգից։

«Թէ ինչ հետևանք կունենայ այդ միջադէպը, այդ մասին հետևեալ անգամ »

– Վեհ. Կաթողիկոսը տարեկան 10,000 րուբլի զեղչեր է Գէորգեան Ճեմարանի ուսուցիչների և պաշտօնեաների ամսաթոշակներէն և այլ ծախքերէ, Մայր Աթոռի նիւթական անձնականութեան պատճառով։ Վանքի սեփական ունութիւնն եղող բոլոր ոչխարներն և ուրիշ անասունները ծախել տուեր է, միայն 10 կթան կով պահել տալով, որովհետև արօտավայրները գըրաւուած են երկրագործական նախարարութեան կողմէն։

— Եկեղեցական կալուածների գըրաւման խնդրին պատճառով իբրեւ կառավարութեան ընդդիմացողներ յանցաւոր համարուելով, 25 հոգի հրաման ստացած են երևանի նահանգէն եւրոպեան Ռուսաստան տեղափոխուելու։ Ասոնց 17ը այր են, միւսները կին և աղջիկ։ Ալեքսանդրապօլէն ալ 25 հոգի նոյն կարգադրութեան ենթարկուած են։

ՀԱՑԵՐ ԵԳԻՊՏՈՍԷ

Կ. պոլսի լրագիրներին մէջ կը կարդանք թէ Եգիպտոսի Հայերի խնդրանքին համեմատ Արժ. Ղևոնդ Վրդ. Դուրեան Եգիպտոս պիտի ղրկուի առաջնորդական տեղապահութեան պաշտօնով։

Հայց այդպիսի խնդրանքի մը արձագանքը չենք լսած դեռ Եգիպտոսի Հայ Թերթերէն։

ՍԷՒԻՆԴ ԼՈՒԻԶԻ
ԱՐՈՒԵՍՏԱՀԱՆԴԷՍԸ

(Շար. 16րդ թուհն եւ վերջ)

Forest Wireless Telegraphի աշտարակէն, որ 350 ոտք բարձրութիւն ունի, 25 սէնդի տոժակ մը կառնեմ եւ վերելակով (elevator) անմիջապէս գագաթը կը տարուիմ. դուրս կելլեմ վերելակէն և կսկսիմ այդ ահագին բարձունքէն դիտել չորս կողմս։ Իրիկուայ ժամը 9 ու կէսին, բոլոր լոյսերը բացուած, կը չուարիմ կը մնամ, ո՛ր կողմ առաջ նայելդ չես գիտեր, «կատարեալ դրախտ մը» կըսես անմիջապէս ինքնիրենդ։ Մինչ այդ բարձունքէն կը դիտեմ այդ զմայլելի տեսարանը, հազար ու մէկ բաներ կանցնին մտքէս. այստեղ Գուպի կոկիկ չէնքը աչքիս առջև կուգայ, միւս կողմը Պուլկարիաի անկախութեան-բռնութեան չղթան կոտրող—արձանը. և ատոնք կուգան նախանձս չարժել։ «Է՛հ, կը մտածեմ, ինչո՛ւ Հայն ալ տեղ մը չունենար հոս Գուպի և Պուլկարիաի նման, որոնք դեռ երէկ ազատեցան և այսօր ազգերու չարքին մէջ դասաւորուած են. ինչո՞ւ չպէտք էր որ մենք ալ արժանանայինք այս օրուան.» Այլն այլն հազար ու մէկ բաներ կերազեմ, կը վըճռեմ, կարծես որ խոր քնոյ մը մէջ եղած լինէի. բայց հառաչանքն ու երազանքը թողով երբ լրջութեամբ ու պատրիւնութեամբ կը խորհիմ, կուգամ այն եզրակացութեան որ մենք որչափ ատեն անմիաբան ենք, իրար լափլափել, վար կաբեկ ընել և մինչև իսկ իրար սպանել ու բնաջինջ ընելու միայն հետամուտ ենք, իսկապէս անարժան ենք դեռ մեր բաղձացած վիճակին։ Ո՛ւր էր թէ տեսնէինք մեր սխալները և չտեսնէինք. ժամանակը ուշ չէ, չատ մը անյոյս տեղերէ յոյսեր կը ծագին։ Այս փառաւոր բարձունքէն վար կիջնեմ, անթել հեռագրի գործադրութեան մեքենային վրայ լաւ մը հետաքրքրութիւնս յագեցնելով մնաք բարով կըսեմ և դուրս կուգամ աշտարակէն։ Քանի մը Հայեր բաժին ունին այս հաստատութեան. Forest Wireless Telegraphի մէջ, և հիմա լսելով բաւական եկամուտ կստանայ, թէպէտ դեռ ծախքերը ատ և անդ կայարաններ կառուցանելու համար չատ են, սակայն բաժնէթուղթերու արժէքը օր ըստ օրէ կը բարձրանայ։

*
* *

Սէինդ Լուիզ քաղաքին մէջ, լսածիս նայելով, 25-30ի չափ Հայեր կան, որոնց մէ ոմանք Ֆէյրին և քաղաքին մէջ աշխատութեամբ և ոմանք ալ անձնական առևտրով կզբաղին։

*
* *

Սակայն Իսդ Սէինդ Լուիզ որ Միսսիսիբի գետը բաժնած է Սէինդ Լուիզ քաղաքէն և որոնք կը միացնէ Eads կամուրջը (1), կը կերակրէ իր մէջ 30էն աւելի Հայեր, որոնք առհասարակ գործատուութեամբ կը պարապին։ Ունին չորս ճաշարաններ, մէկ սափրիչի խանութ, մէկ գինետուն և մէկ սրճարան։ Սրճարաններու բացումը այս կողմերու Հայերու մէջ նոր գիւտ մըն է։ Այս տեղի Հայեր մեծաւ մասամբ Ֆղեցիներ են եւ հազիւ մի քանի հատ Խարբերդցիներ կը գտնուին, ինչպէս ուրիշ տեղեր, հոս ալ կուսակցական բաժանումներ կան. սակայն ուրախութեամբ կըսեմ որ այս տեղի կուսակցականները, համեմատաբար ուրիշ տեղերու, չատ աւելի սիրով կը վարուին իրարու հետ։ Ատոր պատճառն այն է որ ասոնք իրենց մէջ ձրիակեր պրօպագանդիստներ, կամ լաւ ևս ըսել, պոռոտախօս ազատարարներ չեն պահեր, որոնք ուր որ բոյն դրած կամ ոտք կոխած են, հոն եղբայր եղբօրմէ չալոզած են անջատելու։ Գրադարանէն զատ՝ հասարակութիւնը ի մի ձուլող ոևէ կազմակերպութիւն չունին. այդ ալ առալ տանելու պէտքին մէջ կը գտնուին. Այս գիւղաքաղաքը ունի 45,000 բնակիչ, կան մանր մունր գործարաններ և նշանաւոր Stoch Yard մը որ 600 էյգըր գետնի վրայ տարածուած է ուր հազարաւոր տաւար կը մորթուի ամէն օր։ Հայերը չատ սիրուած են թէ՛ գրացիներէն և թէ՛ գործարանատէրերէն։ Մէկ գործարան մը այցելեցի, ուր Հայերը մեծաւ մասամբ կը գործեն եւ մէկերնին կանոնաւոր չաթաթականներ չինողներ կան։ Mr Guy Boland assistant Superintendent առաջնորդեցինձ գործարանը և անկէց գործարանատիրոջ Mr Frank S. Taggartի (Ֆրանք Ս. Դէկէրդ) գրասենեակը առաջնորդուելով գրեթէ չաւոտ մը չափ խօսեցանք։ Հայերը չատ աշխոյժ գործաւոր են, կըսէ. սակայն երբեմն չատ սխալներ կընեն գործադուլի խնդիրներուն մէջ դեր կատարելով, որ իրենց չատ կը վնասէ։ Իրեն կը պատասխանեմ. «Հայերը առաջնորդող չեն. սակայն պարագաներ կան որ իրենց կստիպեն հետևիլ եւնիրընկերներուն, որով մեղադրելի չեն»։ Յիշեցուցի իրեն քանի մը պարագաներ, աւելցնելով նաև իմ փորձառութիւնս թէ հայ գործաւորներն այն գործառական չարժումներուն հաւակիր չեն որոնք տարբեր դիտաւորութիւններ ունին. սակայն դէմ ալ չեն և չատ անգամ ալ կընկերանան այն միութիւններուն որոնք գործաւորական դասակարգը հուժկու դրըստներուն դէմ պաշտպանելու կաչխատին։ Պրն. Դէկէրդ դրըստներու ալ դէմ լինելով, իր գործարանը անկախ (open door-բաց դուռ) ըրած է։

Կը սիրեմ հաւատացնել թէ Հայերը աղէկ օրական կը վաստկին և լաւ են, թէև դիտեցի սակայն որ այդքան Հայերու մէջ տակաւին մէկը եղած չէ որ թեթև գործի մը վրայ աշխատի. թեթև գործերը օտարներու բաժինն եղած են. ասոր պատճառն ալ այն է որ Հայերը լեզու չունին, գրել կարդալ չգիտեն. Յանցանքը մերն է ուրեմն և ոչ թէ գործատէրերուն և տեսուչներուն։

East St. Louisը Իլլինոզ նահանգին վրայ է և օրէ օր կը բազմանայ։ Հայերն ալ սկսած են բազմանալ եւ չատերն իրենց ընտանիքն ալ բերելու որոշումն ըրած են և ոմանք ապսպրած են արդէն որչափ որ գիտեմ. հիմակու հիմա միայն մէկ հայ ընտանիք կայ։

East St Louisէն Granite City Ill. 10 սէնդով կերթան. գրեթէ 100 Հայեր ալ հոդ կը գործեն եւ միշտ Իսդ Սէինդ Լուիզի Հայոց հետ հաղորդակցութեան մէջ են. յաճախ կերթան կուգան։

ՍՄՕ

ԹԻՒՐՔԻԱՅԷՆ ԼՈՒՐԵՐ

Անդրիանուպոլսէն կիմացունեն թէ զինուոր ոստիկան մը որ պաշտօնէն արձակուած էր և որ ի զուր կը պահանջէր իր անվճար մնացած թոշակներուն վճարումը, կառավարչի կառքին վրայ մի քանի անգամ ռեվոլվերի գնդակներ արձակեց որոնցմէ միւն գնաց մահացու կերպով վիրաւորեց փաշան թիկնապահներէ մին։

— Կ. պոլսէն կիմացունեն Նոյ. 13ին թէ ոստիկանութեան նախարարի որոշումով ձերբակալուած է, ամբաստանուելով թէ երիտասարդ թիւրքերի կուսակցութեան հետ յանցապարտ յարաբերութեան մէջ կը գտնուի։

— Ռուսական եւ աւստրիական դեսպանները Նոյ. 12ին սուլթանին ունկնդրութեան ընդունուելով, պընդեցին որ բարեկամաբար համաձայնութեամբ կարգադրութիւն մը լինի Մակեդոնիայի մէջ եւրոպացի սպայներ թիւն աւելցնելու համար, ապա թէ ոչ տէրութիւնները պիտի փորձուին ինքնին կարգադրել այդ գործ։

Թիւրքական շրջանակներուն մէջ կը կարծուի որ Պուլկարիան երկդիմի

դեր մը կը խաղայ. մէկ կողմէ Թիւրքիան հետ համաձայնութիւնը պահպանելու փափաք ցոյց կուտայ, իսկ միւս կողմէ Սերպիան հետ կը բանակցի համաձայնութիւն մը գոյացնելու և անոր հետ միասին գործելու համար Մակեդոնիան մէջ, Աւստրիան և Ռուսիան անկախաբար և ուրիշ տէրութիւնների ալակցութեամբ։

— Ամերիկան Միացեալ-Նահանգներին հետ բանակցութիւններ վերբնկսուած են, դեսպանութիւնը (légation) լիազօր դեսպանութեան (ambassade) փոխելու խնդրին նկատմամբ։

— Ալպանիան Շքօտրա քաղաքին Կ. պոլիս ղրկուած մասնաւոր նամակէ մը իմացուած է որ բազմաթիւ ապստամբներ ու զօրքեր որոնց երկար ժամանակէ ի վեր ամսաթոշակները չէին վճարուած, հեռագրատունը գրաւելով պահանջներ են իրենց թոշակներ։ Շքօտրայի կառավարիչը հարկադրուեր է ուրիշ հեռագրական կայան մը բանալ որը հաւատարիմ մնացած զօրքերի պաշտպանութեան յանձնուեր է։

ՌՈՒՍԻԱ

Ֆինլանտիայի մայրաքաղաք Հէլսինկֆօրսէն կիմացունեն Նոյ. 10ին թէ ցարը ընդունելով Ֆինլանտիայի Դերակոյտ ժողովի առաջարկը, որոշեց որ Ֆինլանտացի հինգ իրաւագէտներէ յանձնաժողով մը կազմուի օրինագիծ մը պատրաստելու համար որ Ֆինլանտական մեծ դքսութեան Ազգաժողովի (Diète) կազմակերպութեան վերաբերեալ օրէնքը համաձայնեցնէ 1903 փետրուարի կայսերական յայտարարութեան հետ։

— Բէդրօքովէն կիմացունեն որ ոստիկանապետ Տ. որ Նէհրլիչ ծանրապէս վիրաւորուեր է Չէնտրօքովի կայարանին մէջ։ Զարնողը անծանօթ մնացած է։

— Հաւասի գործակալութիւնն եւրոպական լրագիրներին հաղորդած է կազանէն Նոյ. 20ին տրուած հետեւեալ հեռագիրը.

«Համալսարանի հանդիսաւոր մէկ նստի միջոցին, Հայ ուսանող մը ուսուցչապետ Գաբուսդինի ճառն ընդմիջեց պօռալով. «Մեղի պէտք եղածն այդ չէ։» իսկոյն ուսանողների խումբ մը բեմին վրայ ելաւ և կարմիր դրօշակ մը պարզելով «Մարսէյէզ»ը երգեց։ Ուսանողներն այնուհետեւ ուղեցին մեծ թափօր մը կազմակերպել և անոնք պէս թատրոն երթալ. բայց ձիաւոր ոստիկանները ցրուեցին զանոնք և վերահաստատեցին հանդարտութիւնը։ Ոչ մէկ ձերբակալութիւն չեղաւ։

— Զէմսդվօների (նահանգային ժողով) պատուիրակները Նոյ. 6/19ին գումարուեցան Մ. Բէդէրսպուրկի մէջ և կատարեալ հանդարտութեամբ ըրին իրենց նիստեր, կառավարական խնդիրների չխառնուելով։ Մոսկուայի զէմսդվօի նախորդ նախագահ Տ. Շիբով այդ գումարումներով կը զբաղի այժմ։ Բայտնի է որ ներքին գործերի նախորդ նախարար ապանուած Բլէվէի օրով արգիլուած էր զէմսդվօների գումարումը։

— Ներքին գործերի նախարար իշխան Սվիատօբոլք Միրսքի վարչական բարենորոգումներէ ծրագիր մը կայսրին ներկայացուցած էր որ Ռուսիոյ զանազան կրօնային հաստատութիւններին ինչպէս և ուսումնարանական հաստատութեան նպաստաւոր մի քանի ծրագիրներ կը պարունակէր։ Սինոդի պրօկուրօր հռչակաւոր Բօպիէտօնոսցև աշխատեցաւ համոզել ցարին որ մերժէ այդ ծրագիրը, ըստակար դատելով զայն։ Իշխան Միրսքի ստիպուեցաւ իր հրաժարական տալ. բայց ի վերջոյ ցարը մերժելով այդ հրաժարական, հաւանութիւն յայտներ է իշխան Միրսքիի ծրագրին։

ՄԱԿԵԴՈՆԻԱ

Մակեդոնիայէն վրդովիչ լուրեր կը չարունակեն գալ։ Մակեդոնական խնդիրը հայկական խնդրէն չատ աւելի կնճռոտ և դժուարալոյծ է որովհետեւ փոքրիչատէ զարգացած եւ զօրաւոր մի քանի քրիստոնեայ ազգեր կան հոն որոնք իրար դէմ կը կռուին Մակեդոնիայի մէջ գերիշխանութիւն ստանալու համար, թէև ընդհանրապէս առնելով, Պուլկարները մեծամասնութիւն կը կազմեն հոն։ Ատոնց ամէնքին մէկէն հարստահարող թիւրք կառավարութիւնն ալ կօգտուի իրենց նախանձընդդէմ կռիւներէն, իր բռնապետութիւն և խռովայոյզ վիճակ հոն չարունակել կարենալու համար զանոնք իրար դէմ գրգռելով և քաջալերելով։

Սոֆիայէն Նոյ. 18ին տրուած հեռագիր մը կըսէ թէ պուլկար և սերպ խումբերուն միջև կռիւը չատ սաստկացած է վերջին օրեր. պուլկար քահանայ մը և վարժապետ մը իրենց ընտանիքով մէկտեղ ըսպանուեցան Քիւմանովօի մօտ։ Պուլկար լրագիրներն այդ սպանութիւն կը վերագրեն սերպ հրոսախումբերուն։

— Սալոնիկէն պուլկարական աղբիւրէ կը հեռագրեն «Էնթօրմասիօն» լրագրին թէ Վօտնա գաւառակի Մէսիմէր գիւղին մէջ յունական հրոսախումբ մը ուզեց յարձակիլ պուլկարական եկեղեցիին վրայ և սպաննել պուլկար երեւելիները. 50ի չափ պուլկար գիւղացիներ յունական խումբի հետքերին հետեւած լինելով, ըսպասեցին ճանապարհին վրայ եկեղեցիին մօտ, ուր հրացանաձգութիւն մը սկսաւ և յունական խումբէն չատ մարդեր վիրաւորուելով մեռան։ Հետեւեալ օր, նոյն յունական խումբը յարձակեցաւ երեք պուլկար գիւղացիների վրայ, որոնք դաշտին մէջ իրենց հող մշակելով կաշխատէին, և սպաննեց զանոնք։ Այդ ոճիր գործուեցաւ Վօտնաի բոլորովին մօտը և տեղական իշխանութիւններն որոնց իմաց տրուեցաւ, տեղերնէն չշարժեցան բնաւ։

ՏԵՂԱԿԱՆ

Հանգուցեալ Տ. Սահակ քահանայի որդին Տ. Տօքթէօր Երուանդ Արշակունի— Իթթիհատեան որ երկու չաբաթէ ի վեր կոզացաւի ծանր հիւանդութենէ կը տառապէր, բժշկական ամէն խնամքների և հոգածութեան հակառակ չազատուելով վերջապէս, հոգին աւանդած է երէկ եւ այսօր յուղարկաւորութեան տխուր հանդէսը կը կատարուի կէսօրէն յետոյ ժամը 2ուկէսին։

Մեր ջերմ ցաւակցութիւնները Իթթիհատեան ընտանիքին։

ԱՐՏԱՍԱՀՄԱՆԻ ԼՈՒՐԵՐ

Խաղաղութեան երկրորդ Համաժողով մը Լա Հէյի մէջ գումարուելու համար Ամերիկայի Միացեալ-Նահանգներուն արտաքին գործերի քարտուղար Տ. Հէյ ղրկած շրջաբերականին համաձայնած, այդ երկրորդ համաժողովի մասնակցելու յօժարութիւն ցոյց տուած են մինչև այժմ Անգլիա, Ֆրանսա, Աւստրիա, Սպանիա, Իտալիա, Հոլանտա, Զինաստան և Հարաւային Ամերիկայի մի քանի տէրութիւններ։

— Պրազիլիայի մայրաքաղաքին Րիօ Ժանէյրօի մէջ ծանր խռովութիւններ ծագեցան, ծաղկախտի պատուաստը պարտաւորիչ ընող նորահաստատ օրէնքին պատճառով։ Զօրքերն ստիպուեցան միջամտել և երկու կողմէ արիւնհեղութիւններ եղան։ Պատուաստին դէմ այդ ապստամբական ցոյցեր կազմակերպող գլխաւորներին մէջ բաւական ուսեալ մարդեր ալ կը գտնըւին, որոնք կերեւի թէ ամբոխին գրգռուած տրամադրութենէն կուզեն օգտըւիլ կառավարութեան դէմ։

— Աֆղանիստանի սահմանագլխին վրայ ծանր անկարգութիւններ ծագեր են Ռուսերուն և տեղացի Աֆղաններուն միջև։ Կըսուի թէ Աֆղաններն ական մը պատրաստելով պայթեցուցեր են եղեր։ Լոնտոնէն այդ լուր հաղորդող հեռագրին նայելով, բազմաթիւ ռուս զօրքեր սպանուեր են։

ՕԱՆՈՒԱՑՈՒՄՆԵՐ

"ԱՐՄԷՆԻԱ,, Ի ՅՈՒՇԱՐԱՐ

Շատեր կը փափագէին ունենալ Արմենիայի Ա տարեշրջանի (1885–86) թիւերն որոնք հայկական խնդրին հայ գաղթականութիւնների ուշադրութեան առարկայ դառնալուն ընկզնական պատմութիւնը կը ներկայացունեն։ Բայց որովհետեւ այդ թիւերը բոլորովին սպառած են, նոյն տարեշրջանի մէջ Մ. Փորթուգալեանի գրած առաջնորդող յօդուածներէն 30ի չափ ամփոփուած են այս Ցուշարարի մէջ, մի քանի թղթակցութիւններով մէկտեղ որոց մասին խօսուած է այդ առաջնորդող յօդուածների մէջ։

Որպէս զի Արմենիայի բարեկամները կարենան դիւրութեամբ տարածել Արմենիայի Ցուշարարն իրենց շրջանների մէջ, աժան մի գին նշանակուած է։

Արմենիայի Ցուշարարը իր յառաջաբանով մէկտեղ կը բաղկանայ 124 երեսներէ, ութածալ դիրքի վրայ տպագրուած։ Գինն է 1 ֆրանք և 40 սանթիմ։ Ցարածելու համար 10 հատ մէկէն առնողին, փոխանակ 14 ֆրանքի, 10 ֆրանքով (2 տոլար) կը ղրկուի ապահովագրուած ծրարով։

Աշխատութիւնը կանխիկ չղրկուած ապսպրանքները չեն գործադրուիր։

Արտօսր Հայաստանի կամ Տեղեկագիր Բալուայ, Քարբերդու, Զարսանճագի, Ճապաղչուրի և Երզնկայու։ Գաւելուած ըստ խնդրա-

նաց, ազգասիրաց «Խիզան գաւառ» Աշխատասիրեաց Պօղոս Ծ. վ. Նահանգ։ Ֆրանգ։

ԼՈՑՍ ՏԵՍԱՆ

ԲԱՖՖԻ

«ԿԱՑԾԵՐ» հատոր առաջին, գինն 5 շիլինգ

և

«ԿԱՑԾԵՐ» հատոր երկրորդ և վերջին (լիակատար) գինն է 7 շիլինգ.

«Կայծեր»ի Բ. հատորի բաժանորդները պէտք է ուղարկեն մեզ անդրադարձը, իրենց այժմեան հասցէն և մէկ շիլինգի նամակագրական ճանապարհածախսի համար։ Իսկ նոր բաժանորդներ «Կայծերի» առաջին հատորը գնելու դէպքում, կը զիջուի այդ պահանջած մէկ շիլինգը։

Բաֆֆիի վերջերս լոյս տեսած «Մուրուձ» — 8 շիլինգ, «Դաւիթ-բէկ» 8 շիլ., «Ոսկի Աքաղաղ» – 3 շիլինգ և միւս գրքերը ցանկացողները պիտի ուղղակի դիմեն մեզ հետեւեալ հասցէով. —

Mm RAFFI,
32, Richmond gardens,
Shepherd's bush,
London, W.
(England)

ՇԱԽՈՒԻ ԳԻՐՔԵՐ

Արմենիայի խմբագրատան մէջ ծախու կը գտնուին, ի միջի այլոց, և հետեւեալ գիրքերը.

Լոնտոնեան. Նոր Բառգիրք Պատկերազարդ Ֆրանսահայ, երկու խոշոր հատորներ, մանրատառ և եռասիւն (ամէն մէկ սիւնը 73 տող), որոնց Ա.ը 1061 և Բ.ը 816 երեսներէ կը բաղկանայ։ Ամէն մէկ բառի առջև անոր համապատասխան հայերէն բառերը դրուելէ զատ՝ անոր զանազան առումներ և գործածութեան ոճեր ալ մանրամասնօրէն բացատրուած են։ Շատ պաշտօնական բառերի (կենդանիներ, գործիքներ և այլն) առջև գրուած են նաև անոնց պատկերները, աւելի որոշ կերպով նշանակելու համար զանոնք։ Ֆրանսերէն լեզուով զբաղողներին դիւրութիւն մը ընծայելու նպատակով՝ այդ Բառգիրքը աշխատասիրողը, Բարձր. Իշխան Լ. Հրամեան, որ ոչ մի չահ չակնկալեր այս գործէն, երկու հատորին միանգամայն գինը նշանակած է 25 ֆր.

Լոնտոնեան. Բառարան հայերէն գաղղիերէն (հայերէն չատ ոճերի և աստացուածների ֆրանսերէն թարգմանութիւններն ալ դրուած են), տպագր. Շքեղ կազմով։ 10 ֆր.

SETH. J. MESROVP. History of the Armenians in India (From the earliest times of the present day). 5 fr.

ՏՆՕՐԷՆ—ԽՄԲԱԳԻՐ
Ծ. ՓՈՐԹՈՒԳԱԼԵԱՆ

ՄԱՐՍԷԼ
Հայերէն տպարան Ծ. Փորթուգալեան
Le Gérant : François CARRIÈRE
Marseille. — Imprimerie du Midi